

To je, prosím, nevěcná poznámka. Nahlédli jste do některého našeho podniku? Co tam spatříte?

To má být vtíp?

Ne, nejde o banální kritiku. Spatříte přece — dvojvláď. Titulárně má moc "představitel strany". Ale faktické řízení mají v rukou odborníci. Tohle dvojvláďi prostupuje pozvolna i sovětskou společností. Dvojvláďi Brežněvu a Sacharovu. Připomíná to vztah šlechty a měšťanstva v 18. století. Šlechta měla v rukou armádu, policii, ministerstva, ale bez neurozených byznysmenů by se průmysl a obchod zastavil. Vznikla tak mocenská nerovnováha, která se musela řešit. Rozumíte?

Jistě — a pěkně se to poslouchá. Vy se tedy domníváte, že ti Solženicynovi "inženýři" jsou právě tou potřebnou konkurenční silou, tím novým "třetím stavem", jenž donutí s pomocí lidové podpory diktátorskou vládnoucí byrokracií k demokratické dělbě moci?

Přesně tak.

Máte ovšem na mysli spíše "anglické" než "francouzské" řešení — systém: střetnutí a kompromis?

Pravděpodobně.

A co my? Co vy? Co já?

Opustíme proto závčas imaginární rozhovor

a vrátíme se k neteoretické skutečnosti. Když loni před vánoci sbírali někteří spisovatelé podpisy pod peticí prezidentu republiky, v níž prosili o amnestii pro politické vězně — zatím bez praktického výsledku — řekl jim jeden jejich kolega: "Hoši, jsem hlavou i srdcem s vámi, je to správné, co kouáte, ale stavím domek, zadlužil jsem se a kdybych to podepsal, čím to pak zaplatím? Pochopte mě".

Pochopili ho. U nás jsme si už odvykli moralizovat slabost člověka, je-li aspoň upřímný. Ale kullhavý poutník to proto nemá snazší. Přes všechny teoretické perspektivy, přes solidaritu, které se mu dostává a bez níž nelze žít, se přece jen časem cítí zmlácený a sám.

Kdysi, v roce 1940, řekl francouzský premiér Churchillovi, který ho žádal, aby Francie ueskládala zbraně: "Pane předsedo, kdyby aspoň bylo vidět světélko na konci tunelu".

Churchill a Reynaud měli stejné informace, byli v podstatě stejného smýšlení, ale Reynaud nic před sebou neviděl, neboť v něm samém něco zhaslo. Na kopcovitém obzoru Čech zas probleskují signály nadějí. Co by nám to však bylo platné, kdyby světélko už předtím zhaslo v nás.

Čechy, červen 1973

BOHEMICUS

NOVÁ SITUACE — NOVÉ MOŽNOSTI

JIŘÍ PELIKÁN

"Jak dlouho to ještě bude trvat?" — to je otázka, kterou začíná či končí téměř každý rozhovor mezi přáteli v pátém roce okupace v Československu. Vyjadřuje dva protichůdné pocity našich občanů: nesnesitelnost nynější situace a potřebu změny a současně pochyby o možnosti dosáhnout této změny vlastními silami. Je v ní tedy velký kus pravdy i nebezpečí iluze.

Návštěvy Leonida Brežněva v Bonnu a Washingtonu a ochota, s jakou byl všude přijímán vedoucími činiteli Západu jsou sledovány našimi lidmi se smíšenými pocity naděje a trpkosti. Představitel vládnoucí skupiny velmoci, kterou před pěti lety odsoudili téměř všichni za brutální okupaci Československa,

je dnes přijímán jako úspěšný státník, s nímž je záhodno jednat a uzavírat dohody, jehož podpisu na smlouvách se věří a jemuž se dnes nikdo z oficiálních partnerů neodvažuje invazi z r. 1968 ani připomenout, aby se nenarušila dobrá pohoda.

Znamená to snad, že "pražské jaro" r. 1968 a okupace byly zapomenuty a že to pro svět byla jen epizoda, po níž se všechno vrací do starých kolejí? Takové chápání posledního vývoje by vyplývalo čistě z emocionálních a ctičkových hledisek a ty nejsou dobrým rádcem v politice. V té je nutno uvažovat s chladnou myslí, vážil poměr sil, dohlédnout za událostí, vytušit jejich tendenci a z toho pak dělat praktické závěry.

NOVÁ TAKTIKA ČI POLITICKÝ OBRAT?

Jednou je oficiální sovětská propaganda blízko pravdě: Brežněvovy návštěvy v NSR a Spojených státech nejsou jen diplomatickou epizodou. Jsme svědky začátku důležitého obratu v sovětské politice, jenž bude zřejmě dlouhodobého charakteru.

Na jedné straně dosáhl SSSR postavení a respektu světové velmoci, která svou vojenskou silou má stále větší vliv na vývoj ve všech částech světa a zvláště v Evropě. Tento růst vlivu SSSR ve světě představuje klasický vzestup imperiální velmoci, avšak nemá co dělat se socialismem, jemuž naopak identifikování s touto státní strukturou nesmírně škodí.

Na druhé straně je však obrat sovětského vedení ke spolupráci s USA, NSR a dalšími průmyslově vyspělými zeměmi Západu projevem slabosti: Brežněv a jeho spojenci, t.j. stranická a státní byrokracie spolu s průmyslovými manažery za blahovlnného, byť rezervovaného spojenectví armády a policie pochopili, že nejsou schopni dát sovětským občanům ani nějakou náhražku stalinské ideologie, ani uskutečnit demokratické reformy a že proto, chtějí-li zabránit výbuchu nespokojenosti, musí aspoň zlepšit životní úroveň obyvatelstva. Současně zjistili, že tohoto cíle, již tolikrát vyhlášeného a vždy znovu nesplněného, nedosáhnou jen silami sovětské ekonomiky-zvláště pak v podmínkách závodů ve zbrojení – a že k tomu potřebují obnovu světového trhu a získat tak od Západu moderní technologii, investice, úvěry, obilí i výrobky a zaplatit za ně výprodejem svého přírodního bohatství, hlavně přírodním plynem, naftou a jinými surovinami.

Politickým předpokladem tohoto velkého businessu je pro sovětské vedení zafixování politického statu quo ve Východní Evropě a ve světě, neutralisace Číny, zabránění jakýmkoliv změnám a zajistit si své privilegované mocenské postavení v bloku i s pomocí záruk západních vlád.

SHODA ZÁJMŮ

Tato orientace znamená pro SSSR zřeknutí se podpory jakéhokoliv revolučního hnutí i přímých vojenských expansí, zvláště vůči vyspělým kapitalistickým zemím, jejichž ekonomická a kulturní zralost je činí "nestravitelnými" pro každou supervelmoc, aniž by tato neriskovala tímto výbojem rozpad své vlastní struktury. Nynější sovětská byrokracie se také bojí-ač to nemůže veřejně přiznat-vítězství levice v některé z hlavních zemí Západní Evropy, neboť by jednak uvedlo do pohybu pracně zabetonované status quo a jednak by nutně nastolilo problém nového "modelu" socialismu v průmyslově vyspělé zemi.

Zde je právě onen průsečík, kde se zájmy sovětské byrokracie setkávají se zájmy západního establishmentu. Vládnoucí kruhy západních zemí se totiž také vzdaly myšlenky na svržení politického systému v SSSR a Východní Evropě (ostatně tento cíl nikdy nějak vážně nesledovaly) a to ne proto-jak nám tvrdí naše propaganda-že by tyto systémy byly příliš silné, ale proto, že jim v podstatě vyhovuje tento špatně fungující a deformovaný socialismus, který se dá kdykoliv použít jako odstrašující příklad a který současně v těchto zemích udržuje klid a pořádek a s nímž se navíc dá výhodně obchodovat, aniž je nutno se bát konkurence. "Východní země

plati, nejsou v nich stávky a dělníci musí poslouchat" – slyšíme a čteme často obdivné či uznalé poznámky od podnikatelů i politiků Západu po návratu z SSSR.

I když se dnes často zveličuje objem tohoto obchodu, který ještě dlouho bude představovat v bilancích západních zemí jen malou část jejich zahraničního obchodu, přece jen pro určité kategorie západního průmyslu to budou vítané nové trhy a odbytiště a hlavně suroviny a zdroje energie, kterou Západ potřebuje. A zítra jí bude potřebovat ještě víc. I v tom je dlouhodobost a stabilita východní "West-Politik" a západní "Ost-Politik". Mohou sice nastat různé poruchy i padnout některé hlavy inspirátorů této politiky na obou stranách, ale následníci budou v této linii dál pokračovat.

UVOLNĚNÍ VNĚJŠÍHO TLAKU

Ve světle tohoto vývoje je nutné položit si střízlivě otázku: jaké možnosti skýtá tato nová situace pro úsilí našeho lidu po větší samostatnosti, širší svobodě a demokratickém socialismu? Byly snad příznivější v podmínkách světového napětí a nebezpečí konfrontace?

Víme z vlastní zkušenosti, že jen zdánlivě. Studená válka neoslabovala ani politicky, ani vojensky stalinské režimy ve Východní Evropě, posilovala především konzervativní elementy a vytvářela vhodnou půdu pro zdůvodnění nejostřejší represe. Ani v nové situaci bychom neměli propadat laciným ilusím, že zmírnění mezinárodního napětí povede automaticky k zmírnění vnitřního režimu. Represe bude pokračovat i v nové mezinárodní atmosféře, může dokonce na určitou dobu zesílit, protože dogmatici si ji budou chtít vynutit ze strachu, aby vliv "ideologické diversity" neoslabil jejich moc.

Ale je možno trvale dělat politiku otvírání dveří na Západ a současně zamřívání oken doma? Jistě, rok, dva, možná o něco déle, ale rozhodně ne trvale. Situace se totiž dostane na předěl, kdy buď nastane náhlý zvrat zpátky (který není nikdy vyloučen, jak dokazuje pád N.S. Chruščeva, který byl nahrazen Brežněvem za to, že šel příliš vstříc Západu) nebo kvalitativní změna uvnitř samotného systému.

Pokračování nynějšího kursu totiž způsobí, že vnější tlak, který je důležitou součástí celého mechanismu soudržnosti sovětského režimu a celého "bloku", oslábne a jeho udržování násilnými argumenty o hrozbě "imperialismu" a "revanšismu" nebude snadné. Stačí si dnes znovu přečíst sovětskou brožuru pod názvem "K událostem v Československu", vydanou v srpnu 1968 ke zdůvodnění vojenské intervence agenturou "Novosti" a člověk s údivem zjistí, že tehdejší obvinění proti Dubčekovi by bylo možno dnes snadno použít proti Brežněvovi!

Uvolnění vnějšího tlaku povede také k zesílení odstředivých tendencí uvnitř sovětského impéria a ke snaze jednotlivých zemí prosazovat své vlastní nároky na podíl "kofisti" z obchodu Východ-Západ. Jak ukázaly tajné porady šéfů vlád při posledním zasedání RVHP v Praze, vyvolávají již nyní připravované obchodní dohody mezi SSSR na straně jedné a USA, NSR a Japonskem na straně druhé obavy ostatních východoevropských zemí, zda jim SSSR nesníží do-dávky surovin a energie, zda nebude dávat přednost západním strojírenským a jiným výrobkům, zda bude

chtít kontrolovat prostřednictvím RVHP styky členských zemí se Západem-prostě zda se na ně také dostane dost drobtů ze stolu obou supervelmoci.

Obchod Východ-Západ bude mít také ekonomické a společenské důsledky uvnitř "tábora" a SSSR. Umožní jistě rychlejší rozvoj ekonomiky SSSR a zemí Východní Evropy a tím snad i zvýšení životní úrovně jejich obyvatel, pokud investice a úvěry nespolkne těžký průmysl a nekvalifikované byrokratické řízení výroby. Modernizace technologie i zavádění pokrokových západních method řízení posílí pravděpodobně vliv manažerů a průmyslových kapitánů, vědců a techniků, kteří musí dostat více informací a širší pravomoci i prostor pro iniciativu, ale tím víc se budou cítit omezováni těžkopádným řízením z centra a nekvalifikovaným stranickým aparátem. Budou se prosazovat technokratické reformy ekonomiky, jež však budou narážet na odpor části stranického aparátu, ale také pracujících, na nichž se bude žádat větší výkon, vyšší produktivita, zpevnění norem, přijetí racionalizačních opatření, pracovní disciplína, aniž to všechno bude vyrovnáno zvýšením platů, zlepšením podmínek a jejich větší vahou při rozhodování.

Tím vzniknou nová sociální napětí, konflikty a nerovnosti, jež vytvoří příznivou půdu pro obnovu revolučního myšlení a tradic, pro vznik levicových skupin a proudů, jež budou konfrontovat nynější režimy s ideály socialismu a kritizovat je z marxistických pozic. Nedávné úderý proti jugoslávské levici, sdružené okolo časopisu "Praxis" a proti sociologům a filosofům "Lukácsovy školy" v Maďarsku potvrzují spolu s represí proti socialistické opozici v Československu-že vládnoucí skupiny se budou nyní nejvíce obávat právě této kritiky "zleva", jež odhaluje protisocialistickou a protilidovou podstatu režimů ve Východní Evropě.

KONEC JEDNOHO MÝTU

Nová situace ve vztahu Západ-Východ znamená také konec jednoho mýtu, který zaváděl opoziční síly v zemích Východní Evropy do zvláště nebezpečné slepé uličky-mýtu o pomoci ze strany establishmentu západní společnosti. Tento od začátku demobilizující mýtus bude nyní-nikoliv ovšem bezbolestně-odumírat, protože identita zájmu konservativních sil společnosti na Východě i na Západě, t.j. zájmu na zachování daného internacionálního a sociálního systému se bude stávat stále zřetelnější.

Toto nepřijemné poznání však nesmí vést k závěru, že jsme zapomenuti, že nemáme v našem boji spojence a že bychom jej proto měli vést izolovaně od světového vývoje. Naopak, musíme posílit pouta solidarity s pokrokovými silami na Východě i na Západě a chápat náš zápas jako součást celkového celosvětového boje za emancipaci a novou společnost.

Poznání, že mezinárodní vývoj může vytvořit jen více či méně příznivý rámec pro náš boj, že vždy bude záležet především na nás, že pohyb vpřed může vycházet jen z vlastních národních a sociálních zdrojů, že se může počítat se solidaritou jen těch společenských sil ve světě, které směřují k progresivnímu vývoji své společnosti a mají proto zájem na změně statu quo a že tedy existuje jako jediná alternativa spojenectví sil budoucnosti, nikoliv sil budoucnosti a minulosti, může mít velký historický význam. Může rozptýlit příjemnou, ale scestnou iluzi o "rychlé

pomoci zvenčí" a nahradit ji vědomím o dlouhém, strastiplném a konfliktním vývoji, který však vůbec není beznadějný.

RESTAURAČNÍ CHARAKTER "STABILIZACE"

Důsledky tohoto vývoje ve světě se projeví také v Československu, i když právě zde budou nejvíce brzděny konzervativními silami, které se dostaly k moci sovětskou intervencí. Ověřujeme si znovu, že okupace r. 1968 nás vrhla o mnoho let zpátky, daleko za liberalizující období Novotného režimu z let 1963-67. To má svou logiku: "normalizace" vynesla nejkonzervativnější elementy, které se musí bránit jakémukoliv uvolnění nebo pozitivnímu vývoji ze strachu o své pozice. Avšak Husák, jehož osud je spjat s osudem Brežněvovým, musí uplatňovat nynější sovětskou linii, jež nemůže potřebovat žádné komplikace a extrémy v Československu. Tyto dvě tendence se budou neustále střetávat s kolísajícími výsledky i kompromisy, jež budou odrazem i různých tendencí v samotném sovětském vedení, které již nikdy nedosáhne té stability, kterou mělo za Stalina.

Husákova garnitura dosáhla svou kapitulací před požadavky Moskvy a vzdáním se reformního projektu šedesátých let-na jehož vzniku se sám Husák také podílel-jisté "konsolidace" poměrů v zemi. Tato konsolidace má však restaurační charakter, protože "normálního chodu" ekonomického a politického systému bylo dosaženo nikoliv cestou skutečných, byť dílčích a postupných řešení, nýbrž obnovením všech základních rozporů tohoto systému a jejich tlumením a potlačováním administrativními opatřeními.

Lidé, kterým nezáleží na osudu socialistické společnosti v naší zemi a vůbec ve světě a kteří apriorně předpokládají nezměnitelnost a nereformovatelnost "komunistického" systému a proto již v roce 1968 považovali celé obrodné hnutí za "naivnost" či "trik", mohou tento stav, kdy občané si vykupují svou nesvobodu a mlčení větším výběrem zboží a kdy socialismus je zcela diskreditován, považovat za uspokojivý.

Už jsme mnohokrát řekli, že nejsme pro negativní kritiku za každou cenu a že jsme připraveni ocenit každý pozitivní krok, který usnadní život našich občanů. Mezi ně počítáme zlepšení zásobování (ačkoliv stále mnoho základních potřeb, ve světě běžných, se nedostává), pokusy o potlačení korupce, vyrovnávání rozdílů mezi českými zeměmi a Slovenskem, omezení policejní a soudní represe. Nemůžeme však přehlížet, že stále převažují negativní rysy, jež se spíše prohlubují: pokračující persekuce politických odpůrců, vyřazení většiny občanů z politického rozhodování, jež je vyhraženo úzké vládnoucí skupině bez jakékoliv kontroly zdola, odcizení závodů dělníkům a technikům, na jejichž postavení ve výrobním procesu se oproti dřívějšímu prakticky nic nezměnilo (kromě zajištění zaměstnanosti a některých sociálních vymožeností), mocenský monopol jedné strany a její falešná identifikace se státem a s dělnickou třídou, snížení odborů na pomocníka státního aparátu a hlídače pracujících, zbavení federace jejího obsahu pokračující centralizací moci v Praze, existenční ničení tvůrčí inteligence, omezení přístupu k informacím, téměř feudální omezení svobody vyjadřování a shromažďování, obnovování nekontrolovatelné moci tajné policie, zřeknutí se

práva na suverenitu a úsilí izolovat zemi od pokrokových proudů a myšlenek ostatního světa-abychom uvedli jen hlavní rysy nynějšího stavu.

Proto nemáme žádný důvod, abychom toto stadium "konsolidace" považovali za východisko či řešení. Protože však tento režim přes všechny své reakční rysy není takový, aby se v něm vůbec žít nedalo a protože nynější situace neposkytuje bezprostřední alternativu, život samozřejmě pokračuje a lidé se na něm svou prací podílí a to nezávisle na vládnoucím režimu, který si svým potlačovacím aparátém a přítomností cizích vojsk udržuje kontrolu nad občany. To ovšem v žádném případě neznamená – jak to interpretuje režim – že resignují, smiřují se s daným stavem či dokonce s ním souhlasí.

PLNÁ ODPOVĚDNOST

Sovětská kontrola Československa bude jistě pokračovat i v nové situaci, ale bude se postupně omezovat na hlavní problémy a uvolňovat tak větší prostor pro vlastní rozhodování Husákovy vládnoucí skupiny. Tím také roste její odpovědnost za to, co se u nás děje. To se týká v prvé řadě politické persekuce a jejího rozsahu.

Jestliže brutalita soudní a policejní persekuce nedosahuje úrovně padesátých let, pak to není zásluha tohoto režimu, ale změněné situace: jednak se změnila formy represe v samotném SSSR a jednak u nás byly během r. 1968 odhaleny metody politických procesů tak důkladně, že dnes nelze najít ani obžalované, kteří by přiznávali svou neexistující vinu a žádali pro sebe trest, ani soudce a pracovníky bezpečnosti, kteří by se propůjčili zcela bezvýhradně k teroru, neboť i pro ně byly události r. 1968 výstrahou, že se nikdo nevyhne své odpovědnosti.

Můžeme ovšem přiznat Husákovi snahu udržet pod kontrolou nejděsivější jodasovské živly v bezpečnosti a stranickém aparátě a nepřipustit, aby zatýkání a souzení představitelů socialistické opozice přerostlo v teror stalinského období. Chránil tím ostatně i sám sebe, protože znal "teorii mlýnů". Nikdo však nemůže Husáka zbavit odpovědnosti za masovou a systematickou destrukci nejlepších představitelů inteligence, statisíce občanů, často nejlepších odborníků a lidí, oddaných socialismu byly zbaveny administrativním terorem možností kvalifikované práce a účasti na veřejném životě. Tato politika nebyla a není v souladu se zájmy Moskvy a proto měl Husák plnou možnost této masové persekuci zabránit. Nejen že to neudělal, ale propůjčoval se k jejímu demagogickému zdůvodňování a zlehčování. Nemůžeme také zapomenout, že stovky a tisíce občanů bylo odsouzeno z politických důvodů na základě zcela libovolného výkladu zákonů nebo nově přijatých zákonů, které jsou většinou v naprostém rozporu s Ústavou republiky, že nedávno přijaté doplňky trestního zákoníku umožňují zostřit represí a spustit kdykoliv mašinerii nových procesů a že persekuce je namířena především proti socialistické opozici, jak dokázaly politické procesy před rokem.

ZÁKLADNÍ POŽADAVKY

Proto požadavek *propuštění všech politických vězňů, umožnění návratu desetitisíců persekvovaných odborníků a občanů ke kvalifikované práci,*

je nejen reálný a i pro Husákovu vedení v rámci "normalizační" politiky dostupný, ale vůbec základní podmínkou pro jakýkoliv obrát k pozitivní politice, která by měla naději na částečnou podporu či porozumění obyvatelstva. Dnešní situace je příznivá k prosazení tohoto požadavku, ovšem za předpokladu silného tlaku na vedení doma i ve světě. Petice skupiny předních českých spisovatelů zde ukazuje cestu. Není důležité, jestli nynější režim by zdůvodnil takový krok jako projev své "síly" či "konsolidace". Jakékoliv jeho opatření v tomto směru by bylo možno jen uvítat.

Ani pět let po invazi nemá režim odvahu zveřejnit jména těch, kdo údajně "pozvali" sovětská vojska. Tato skutečnost i stydlivé rozpaky okolo výročí okupace jen potvrzují, že si uvědomuje nepopulárnost a absurdnost tohoto rozhodnutí. Navíc dnešní vztahy mezi Moskvou a Bonnem i neustále vyhlašovaná "stabilizace" domácích poměrů činí další "dočasný" pobyt sovětských vojsk na našem území zcela zbytečným, dokonce i v duchu v r. 1968 vnucených dohod, a politicky škodlivým. Proto je nutno žádat *odchod všech sovětských okupačních vojsk* (částečné snížení jejich stavu nemá praktický význam). I tento požadavek může dnes Husákovu vedení vznést vůči SSSR, jemuž jde o získání důvěry Západu a může být nakloněn uvážit i takové "gesto dobré vůle". Příklad odchodu amerických vojsk z Vietnamu mohl přesvědčit Brežněva, že světová velmoc neztratí takovým kompromisem ani "tvář", ani "prestíž" ve světě a že její bezpečnost se nesníží, ba naopak.

Těm, kdo namítají, že odchodem sovětských vojsk by se u nás stejně nic nezměnilo, je možno odpovědět, že právě tento krok by byl rozhodující k vytvoření nové atmosféry: režim, který by se už nemohl opírat o přítomnost cizí armády musí hledat cesty k dialogu a k širší opoře u vlastních občanů. Nezměnil by se tedy režim, ale podmínky jeho existence.

Splnění těchto základních požadavků by sice neznamenalo zásadní politický obrát, jaký si přeje většina občanů, ale umožnilo by uznat Husákovu vedení dobrou vůli a zmírnit nynější napětí, jež může kdykoliv vyústit ve spontánní explozi a jež brání jakémukoliv porozumění mezi vládnoucí skupinou a většinou obyvatel.

Tyto požadavky jsou dnes reálné a nová politika Brežněvova vedení umožňuje jejich postavení i splnění. Ovšem okupační režim si tak zkomplikoval situaci a svázal ruce, že se nemůže sám chopit iniciativy. Musí cítit tlak vlastních občanů v nejrůznější formě, spontánní i organizované, tradiční i nové. Hotové recepty z minulosti, ani z jiných zemí se nehodí. Příklady jako Vietnam mohou sloužit jen jako potvrzení zásady, že vůli lidu, odhodlaného bránit svá práva, nemůže zlomit ani početní a technická převaha velmocí.

SPOLEČNÝ TLAK

Četné články v novinách i veřejné a soukromé projevy vedoucích činitelů režimu o "pravicovém nebezpečí" potvrzují, že opozice je potencionální politickou silou, na kterou vedoucí skupina musí brát ohled při každém rozhodování. Zatýkání a politické procesy loňského roku sice zpomalily formování politické socialistické opozice, ale její kořeny jsou příliš hluboké, než aby je bylo možné vytrhnout represí. Projevuje se a bude se dále objevovat v

nových formách, jež nejlépe odpovídají daným možnostem. Jedině v každodenní konfrontaci s protilidovou a potlačovatelskou praxí okupačního režimu si mohou masy občanů uvědomit své vlastní síly a opoziční proudy nacházet cestu ke spolupráci uvnitř země i spojení s podobnými proudy v ostatních zemích východní a západní Evropy a ve světě a stát se tak důležitým politickým faktorem, který reálně ovlivní vývoj.

Naše vlastní zkušenosti z minulosti i vývoj v sousedních zemích nás učí, že pouhá opozice vně systému a institucí nestačí a může se dokonce stát jalovou, nemůže-li se spojit s opozičními proudy uvnitř systému a jeho institucí. To vyplývá z povahy mocenského uspořádání ve Východní Evropě a žádný reálný politik to nemůže ignorovat, i když riskuje od radikálů výtku z oportunistu a pragmatismu a nedostatku revolučního elánu.

Možnosti působit uvnitř systému jsou ovšem dnes pro opozici v Československu mnohem omezenější než byly před rokem 1968 anebo než jsou v současném Polsku či Maďarsku. A bylo by velmi škodlivé spoléhat se pouze na tuto cestu, která se osvědčila v minulosti a nebrat v úvahu změny po r. 1968. Ale i současný "normalizační" režim v Československu bude nucen hledat cestu ze slepé uličky neefektivnosti ekonomiky různými technokratickými reformami a z nynější své izolace k nějaké formě soužití s obyvatelstvem, doprovázené zmírněním některých represivních stránek nynějšího systému.

Tak vzniknou i v Československu znovu možnosti pronikat do institucí systému a zakládat novou frontu boje o změnu i uvnitř tohoto systému. I omezené reformy, přijaté "shora" uvolní určitý prostor pro aktivitu občanů "zdola", jejíž tlak pak může přinutit vedení reformy dále rozšiřovat a umožnit tak zapojení do politického života stále širších vrstev obyvatelstva. Spojením a kombinací tlaku opozičních sil uvnitř a vně systému a jeho institucí boj o demokratizaci celého systému získává novou kvalitu.

DŮVOD OPTIMISMU

Analyzujeme-li tedy z hlediska našeho boje novou Brežněvovu orientaci na spolupráci se Západem, pak dospíváme k závěru, že tato linie je pro perspektivu zápasu o socialistické přeměny systému užitečnější než dosavadní stav sterilního dogmatismu, izolace, omezené konfrontace a studené války. Nemáme důvodů, abychom ji jako socialisté nekriticky přijímali. Naopak, musíme chápat a odhalovat její protisocialistický, velmocenský charakter, ale současně využít všech možností, které nám otvírá a vyplnit je naší vlastní iniciativou.

Právě toho se bojí naši neo-stalinisté, všichni ti Kapkové, Jakešové, Hoffmanové, Bilakové a jim podobní, proto křičí na poplach proti "ideologické diversi" a proti "pravici, jež nespí" a proto budou žádat zostření represe a odložení všech pozitivních reforem. Ale právě z tohoto důvodu se stanou ze spojenců během času přítelští pro Brežněva, který angažoval pro tuto linii spolupráce se Západem celou svou osobní prestiž a tím i svůj politický osud, i pro jeho zplnomocněnce v Československu v čele s Husákem. Dříve nebo později se budou muset této

přítěže zbavit, byť tato operace vzhledem k "zásluhám" uvedených v r. 1968 nebude bezbolestná a bezkonfliktní.

Tento vývoj proto s sebou nutně přinese diferenciaci a rozpory ve vedoucí skupině, ve stranické základně i ve státním a hospodářském aparátě a oficiálních masových organizacích, kde zdaleka ne všichni jsou slepými vykonavateli a kde zůstalo mnoho myslících a čestných lidí. Není také vyloučeno, že režim bude hledat pomoc i u těch, kdo jsou dnes označováni za "pravičáky" a vyřazení z politického života, ale o nichž se ví, že si zachovali velkou morální autoritu u občanů. Tyto lidi si ovšem režim nemůže koupit, ani je ke spolupráci donutit. O jejich podpoře, byť podmíněné, se dá uvažovat jen tenkrát, nebude-li to pro ně znamenat vzdát se zásad, jež vedly k reformnímu hnutí r. 1968 a získat možnost je prosazovat, byť v jiné podobě a jiném rozsahu i tempu, jak to vyplývá ze "zkušenosti" srpna 1968.

Každý vývoj tímto směrem by byl nesporně pozitivní a zasloužil by si naší podpory či porozumění. To však v žádném případě neznámá, že bychom se měli jen spoléhat na iniciativy "shora" a na vývoj uvnitř strany a jejího aparátu a jimi ovládaných složek a pasivně čekat na výsledek. To by bylo stejně falešné jako teorie, že se nedá nic dělat, dokud nedojde ke změnám v SSSR a ve světě. Rozhodující podmínkou změny naopak je, aby si skutečné dynamické síly v národě, především dělníci, mládež a inteligence uvědomily nové možnosti, slabost režimu a svou sílu a projevíly ji konkrétními akcemi a trvalým tlakem, jež donutí režim k ústupkům a k uznání vůle občanů jako vážného faktoru politického života země.

Teprve tehdy bude možno mluvit o skutečném "obratu" u nás a teprve pak vyplyne logicky odpověď na otázku "jak dlouho to ještě bude trvat": možnost změny je za nynějších nových podmínek reálná, ale bude výsledkem dlouhého a složitého politického boje, který se neobejde bez ztrát, rizik a odvahy stát za svým názorem a prosazovat jej. V tom spočívá náš "optimismus bez pověr a iluzí".

Nové zákony v Československu

Po únorových oslavách a záplavě řečí o "stabilizaci" a podpoře dnešního vedení odhalil okupační režim, jak na tom vlastně je a jak se skutečně cítí sérií nových zákonů a doplňků trestního práva, přijatých na návrh vlády a z iniciativy předsednictva normalizované strany Federálním shromážděním koncem dubna t. r. Většina těchto změn vrací naše trestní zákonodárství mnoho let zpátky a ruší celou řadu zlepšení a reforem, přijatých ještě za Novotného režimu. Znamenají zvýšení trestů všeho druhu, omezení obhajoby a práv obžalovaných i odsouzených a zavádí ochranný dohled, jakýsi druh vyhnanství a policejního dozoru podle sovětského vzoru.

Schválené změny postihují trestní řád a trestní zákon z r. 1961, novelizované v r. 1965, zákon o výkonu trestu odnětí svobody,